

ОСТАННІЙ СПОЧИНОК ЛЕГЕНДАРНИХ КНЯЗІВ

НА РІВНЕНЩИНІ ВІДБУЛАСЯ ІСТОРИЧНА ПОДІЯ - ПЕРЕПОХОВАННЯ

ОСТАНКІВ РОЗБУДОВНИКІВ КЛЕВАНЯ КНЯЗІВ ЧОРТОРИЙСЬКИХ

Минулої суботи у Благовіщенському костелі селища Клевань відбулося перепоховання останків князів Чорторийських, які свого часу доклали чимало зусиль для розбудови Клеваня, зробивши його центром свого князівства. Багато років кістки цих людей не знали спокою, потурбовані чорними археологами та вандалами. І ось нарешті усипальниця в костелі була належним чином досліджена і упорядкована, а останки представників князівського роду знайшли свій останній спочинок. У церемонії перепоховання взяли участь і нащадки роду Чорторийських, які нині проживають у Польщі, а також Єпископ Віталій Скомаровський, який очолив богослужіння.

Нащадки роду Чорторийських

Історія Клеванського костелу бере свій початок на рубежі XVI-XVII століття, коли з'являються перші згадки про закладення в цій місцині тоді ще дерев'яного храму. Ці події пов'язують передовсім з ім'ям князя Юрія Івановича Чорторийського (бл. 1540—1626 рр.), який походив з впливової родини руських православних князів Чорторийських і лише згодом прийняв католицизм. У 1590 році, будучи ще православним, він

реставрували. В радянські часи, після II світової війни його використовували як технікум, потім як склади. І лише за незалежної України в римо-католицькому костелі Благовіщення Пресвятої Діви Марії відновилися богослужіння. У 1991 році храм було повернуто місцевій католицькій громаді у вкрай занедбаному стані, почався довгий процес відновлення. Сьогодні, хоча костел і служить своїй справжній місії, а стіни та дах витримали

порожня. І лише наприкінці першого етапу розкопок відкрилося, що поховання було під землею, оскільки на землі лежала печатка на оригінальному розчині XVI століття. Тобто до цього часу ми вважали, що це підлога, а вже потім зрозуміли, що під підлогою були поховання.

Як пізніше з'ясувалося, голова роду Ізабелла Корецька (дружина Миколи-Юрія Юрійовича Чорторийського), після

Повністю ідентифікувати осіб ми поки що не змогли, - пояснює завідувачий відділом реставрації Рівненського обласного краєзнавчого музею Олексій Войтюк, який очолював розкопки. - Є записи в постаментах (записи) на яких зазначається, що це

1590 році, будучи ще православним, він буде костел у Клевані. Згодом у 1610-1630 роках на його місці був збудований цегляний костел.

Окрім участі у політичному та військовому житті, князь Юрій Чорторийський брав активну участь у релігійному та духовному житті, виступав посередником між уніатами та їхніми противниками, підтримував освіту. Він переніс свою резиденцію з Луцька до Клеваня, який значно розбудував. У 1590 році він побудував костел у Клевані, хоча тоді ще був православним. В 1598 році став греко-католиком, але і після переходу до унії допомагав православним братствам. У 1601 році підписав постанову про охорону православної церкви. Був віруючою та добродійною людиною. Помер у 1626 році і, як свідчать історичні документи, похований у підземеллях костелу у Клевані.

У 1739 році святиня згоріла від удару блискавки, проте 1747 року її було відбудовано завдяки князівні Ізабеллі Чорторийській. У 1901 році костел від-

справжній місії, а стіни та дах витримали випробування часом, стан споруди надзвичайно плачевний і потребує негайного відновлення та реставрації. Відтак восени минулого року Благодійний фонд «Спадок. XXI століття», створений з метою відновлення та популяризації імені князів Чорторийських, ініціював перші кроки по відновленню цієї пам'ятки архітектури.

Як розповідає голова фонду Інна Львівська, першопочатковою метою було навести порядок, винести сміття та упорядкувати належним чином центральну крипту костелу. Адже багато років вона перебувала у жахливому стані: повсюди були розкидані людські кістки разом зі сміттям, все було розтрощене і зруйноване. І лише з початком розкопок у крипті було виявлено, що під землею знаходяться останки перших Клеванських князів Чорторийських.

- В католицьких костелах є така традиція, що у крипті труни стоять на тумбах, а не засипаються землею. Коли ми зайшли упорядковувати усипальницю, трун як таких не було, - розповідає **голова Фонду «Спадок. XXI століття» Інна Львівська**. - Тобто усипальниця була

Юрія Юрійовича Чорторийського), після того як костел горів, дала наказ сховати предків від вогню. Тобто вже в самій крипті труни заховали під землею. І хоча це було не характерно для тогочасних усипальниць, але виявилось дуже мудрим на той час рішенням, яке дозволило зберегти ці останки. Насправді це велика рідкість, адже до нашого часу зазвичай не доходять труни, які стояли у склепах назовні, додає Інна Львівська.

За її словами, під час розкопок, які тривали протягом вересня-жовтня минулого року, у крипті було виявлено чимало слідів, які залишили після себе чорні копачі, зокрема сліди щупів, якими чорні археологи півстоліття назад досліджували землю у пошуках цінностей.

- Ця центральна крипта була просто пошматована, чорні копачі тут добре попрацювали до нас, оскільки біля олтара була велика яма - за їхньою логікою, там лежав головний князь. На місці цієї ями ми знайшли гудзики, покриті тонесеньким шаром кольорових металів. На той час це була дуже велика цінність для поховання. Тобто когось вони звідти, на жаль, витягли. Відповідно, всі цінні речі забрали, а кістки валялися серед тих, кого ми знайшли довкола. Загалом по костелу було розкидано 10 поховань, з них двоє дітей молодшого віку, - розповідає засновниця фонду.

Разом із тим археологічні дослідження дозволили перепоховати нині 18 осіб. Серед них - четверо дітей, які були поховані у трунах разом із дорослими, як дозволяє католицький звичай (усього 15 трун). Решта - поки що наразі це грудка кісточок, яка не дозволяє дослідникам сказати конкретно, скільки це осіб.

Щодо ідентифікації осіб, то археологи наразі не можуть із 100-відсотковою достовірністю сказати, хто саме із князів Чорторийських був похований у престольній крипті. Але судячи з історичних документів, які свідчать про те, що у кінці XVI століття один із князів заповідає поховати себе в криптах цього костелу, який на той час вже стає цегляним, припускають, що це міг бути Юрій Чорторийський та його нащадки.

повітах), де вони заповідають себе поховати в клеванському костелі. Є роки життя цих князів, і це наближає нас до ідентифікації цих людей, але конкретно поосібно ми ще не можемо сказати. У нас працювало двоє антропологів, кожен по своєму напрямку - Олександра Козак та Юрій Долженко. Вони провели всі потрібні заміри, і тепер ми сподіваємося на експертизу ДНК, яка дозволить більш точно сказати, кому належать ці останки.

Олексій Войтюк підтверджує, що більша частина трун була дуже поруйнована. Проте їм вдалося визначити серед останків четверо дітей - від 2 місяців до 4 років, а також відомо, що двоє осіб були священнослужителями. Про це свідчило розташування тіл.

- Крім цього, по чоловічій лінії можна простежити деякі аномалії по черепній коробці, отже з вірогідністю до 70-80% їх можна віднести до одного роду, - додає Олексій Войтюк. - Але все-таки треба проводити більш досконалі аналізи. Буквально на днях були проведені заміри морфологічних особливостей лицьової частини, тобто це вже наближає нас не тільки до ідентифікації, а можливо навіть до приблизних портретів померлих осіб.

Взагалі, зазначає археолог, в Україні досить мало досліджувалися костели і крипты костелів. І у даному випадку науковці говорять про те, що завдяки деталям одягу, які залишилися на кістках, інших предметах, можна віднести їх до певного періоду побутування - XVII-XVIII століття. А завдяки записам у постантах маємо приблизний діапазон, в які роки їх, можливо, могли поховати там. Наразі реставруються залишки тканин, обробляється метал.

Якщо ж говорити про аналіз ДНК, то наразі ведуться перемовини з представниками роду, які згодні долучитися до фінансування аналізів. Про таку ймовірність заявила і голова роду Чорторийських Барбара Чорторийська, яка разом із іншими членами родини прибула на перепоховання до Клеваня.

Барбара Чорторійська - доктор біохімії, нині на пенсії, мешкає у Варшаві, проте, стверджує, аж ніяк не веде пасивний спосіб життя, маючи досить багато різних справ і обов'язків.

- Я є прапрапраправнучка, а може ще кілька разів «пра» - тих людей, які тут поховані - Юрій Чорторійський, Микола-Юрій Чорторійський і ще можливо інші представники родини, імена яких ми ще маємо з'ясувати, - **говорить голова роду нащадків князів Чорторійських Барбара Чорторійська.** - На даний момент маємо надію, що експертиза ще буде проведена. Але річ у тім, що родина настільки розрослася, що немає 100% гарантій, що вона може однозначно відповісти на питання, хто саме тут похований. Втім на сьогодні наше переконання, що тут знаходяться саме наші пращури, ґрунтується на історичних дослідженнях, на відомостях про те, які саме люди були поховані в клеванському костелі. Отже чекаємо

ліній представників легендарної родини, три чверті з яких є носіями родового прізвища Чорторійських.

Пані Барбара також відзначила, що їхня родина часто збирається в Польщі - так вони намагаються триматися родинних традицій і переказувати їх своїм нащадкам. Для цього у Варшаві проводяться різні зібрання, присвячені їхнім пращурам, історії роду Чорторійських. Родина також намагається підтримувати різні проекти - видавничі, наукові, популяризаційні, які розповідають людям, ким були їхні далекі і не дуже пращури.

- Нинішня акція, це таїнство, в якому ми брали участь, є дуже важливою для людей, які спочивають у криптах цього храму. Оскільки не важливо, як давно вони померли - їхні душі живі і ми повинні молитися за них, щоб вони отримали спасіння. Ми віримо, що це справді дуже важливо для них, - додала

ціатива буде, то родина розгляне її і буде рада долучитися, зокрема, наприклад, до встановлення таблички про те, хто фундував цей храм.

Інна Львівська, голова правління Благодійного фонду «Спадок. XXI століття» у свою чергу обіцяє, що це тільки перший серйозний проект фонду, в майбутньому у них чимало амбітних планів по реконструкції як костелу, так і самого замку князів Чорторійських.

- Як тільки почалися розкопки, одразу відгукнулися представники роду в Польщі. Але Чорторійські є не тільки в Польщі, також є нащадок в Австралії, і сьогодні він своїм коштом готовий провести експертизу ДНК, - додає Інна. - Більше того, він готовий провести реконструкцію - відтворення обличчя померлих. Тобто на основі антропологічних досліджень (повні заміри черепів, м'якоть, кістки) можна

подібна ситуація і поки що вдалося позбирати кістки, які були на поверхні. Чорними копачами там так само були покопані ями, і археологи припускають, що скоріше за все це теж поруновані поховання.

- У центральній крипті ховалася княжа родина. В решті ховалися придворні, наближені до княжої родини. Ми бачимо, що ці крипти просто засипані землею і частково видно людські кістки. Але ми не маємо права дістати їх зараз і поховати разом з цими, тому що спочатку маємо отримати дозвіл, має зайти археологічна експедиція, дослідити науковці.

Інна Львівська також припускає, що під правою вежею костелу може бути вхід в тунель, який, за легендами місцевих мешканців, міг би вести від костелу до замку.

- Взагалі у старовинних костелах, коли вони знаходилися біля замку, були тунелі, які з'єднували їх. І якщо вони були, то виходили саме з-під правої вежі. І дійсно тут є вхід кудись, арка і засипано під стелю землею. Я не кажу, що це тунель, але вхід є, він засипаний, і це не крипта, - додала ініціаторка розкопок.

Попереду ще чимало роботи, впевнені засновники фонду, і це, безумовно, колосальні кошти, яких потребує реконструкція цих пам'яток архітектури. Втім, до відновлення костелу

вже долучилось чимало людей. За словами самої Інни, за цією роботою стоїть ціла команда - це і науковці, і політики, і священнослужителі, і художники, і звичайні люди, які зголосилися допомогти у цій важливій справі. Фонд лише ініціював розкопки, зробила ж це ціла команда небайдужих людей.

Історик та мистецтвознавець Микола Бендюк впевнений, що це подія неординарна для України. Адже не так часто до нас приїжджають князі, пов'язані з долею України.

- А Чорторійські, безумовно, дотичні до української культури, хоча вони і походили з роду Гедиміновичів, але це були українські князі, які були православними, які будували церкви, і тільки із XVII століття вони стали католиками. І ми знаємо, що частина родини похована і біля костелу - в замковій дерев'яній церкві, яка не збереглася до нашого часу. Там були поховання православних князів. І хоча самоідентифікація нащадків роду польська, вони пам'ятають і про своє литовське коріння, і про православний український період історії роду.

Віднині ж і усі парафіяни костелу Благовіщення Пресвятої Діви Марії зможуть підійти і поклонитися до поховань предків, які заснували Клевань.

Ангеліна НЕПОМНЯЦА

ському костелі. Отже чекаємо на майбутні спеціальні дослідження генетиків.

Родина Чорторійських, яка мешкає наразі в Польщі, вже не вперше приїжджає до Клевана. Вони були тут вже втричі, планували і вчетверте. А про церемонію перепоховання дізналися завдяки контактам із настоятелем храму ксьондзем Юрієм. Відтак на урочистості приїхали 25 нащадків князів Чорторійських - чотири поко-

дуже важливо для них, - додала голова роду.

Також Барбара Чорторійська відзначила, що нинішній стан костелу не може не викликати у них біль і сум. Все це потребує серйозних реставраційних процесів. Але ініціатива повинна виходити не від їхньої родини, а чи то від духовних інстанцій, або від державних інституцій, які повинні опікуватися культурною спадщиною України. Звісно, якщо така іні-

но-мозкової коробки) можна відтворити обличчя. Отже, ми плануємо, що в майбутньому біля кожного поховання, в якому зберігся череп, буде стояти портрет. Це дуже дороге дослідження, у нас в Україні немає навіть можливості його провести, тому, швидше за все, це буде робитися у Німеччині.

Також засновники Фонду «Спадок. XXI століття» планують упорядкувати інші крипти на території костелу. Наразі там

